

A SZEGEDI MUNKÁSSÁG 1905—1906. ÉVI HARCA A POLITIKAI JOGOKÉRT

1905—1906-ban a nemzetközi munkásmozgalom nagyarányú fellendülésének részeként a magyarországi proletariátus harcai is a korábbihoz képest felerősödtek. Ez az általános tendencia Szegeden is érvényesült. A helyi mozgalom növekedése mind a szakszervezeti fejlődésben, mind a munkásság politikai mozgalmában érvényesült, támaszkodva a megelőző évek eredményeire és tovább is fejlesztve azokat. A dualista rendszer politikai válságának kibontakozásához az osztrák és a magyarországi munkásmozgalom ekkori nagy fejlődése is hozzájárult, ugyanakkor a válság maga is kedvezett a munkásmozgalom kiszélesedésének és eredményesebbé válásának.¹

A Magyarországi Szociáldemokrata Párt 1905 első felében követett taktikájának körvonalai — megítélésünk szerint — már 1904 őszén kezdtek kirajzolódni. Az 1904. november 18-i ismert parlamenti puccs és az ennek nyomán kialakult kormányellenes ellenzéki pártszövetség, a koalíció létrejötte után következő hetekben — eltérve az 1903 végi magatartásától, amikor egyidejűleg harcolt a kormány és az ellenzék ellen — a kormány és Tisza István ellen küzdve közeledett a koalícióhoz. A központi pártvezetőség úgy vélekedett, ha a polgári ellenzéki pártok hajlandók akciót indítani az általános titkos választójogért, a szociáldemokraták támogatják az ellenzék küzdelmét a nemzeti követelésekért és a parlamenti szólásszabadság biztosításáért. A központi vezetőség álláspontjának megfelelően 1904 végén számos vidéki városban a szociáldemokraták a függetlenségi párttal közösen tüntettek a Tisza-kormány tevékenysége ellen, ugyanakkor állást foglaltak az általános titkos választójog mellett.² E városok közé tartozott Szeged is. November 24-én a parlamenti ellenzéki pártok helyi csoportjainak vezetői értekezletet tartottak, amelyen elhatározták, hogy november 27-én a Klauzál téren népgyűlést rendeznek, tiltakozva a november 18-i parlamenti események ellen.³ Az értekezletre meghívták a szegedi szociáldemokrata pártvezetőség képviselőit is. (Zárójelben megjegyezzük, hogy a korabeli helyi munkásmozgalomra vonatkozó források már az 1890-es évek közepétől szegedi, 1898-tól Csongrád megyei *pártszervezetről* is beszélnek. Jelenlegi adataink birtokában azonban mégis helyesebbnek látszik helyi *pártvezetőségről* szólni, mert sem Szeged, sem Békés, Csanád, Csongrád megyék területére nem találtunk olyan adatokat, amelyek bizonyítanak; hogy a párt a helyi szakmai szervezetekben fokozatosan kifejlődő szabadszervezeteken

¹ Az 1905—1906. évi hazai munkásmozgalom történetének számos kérdését párttörténetírásunk már részletesen bemutatta. Csupán néhány példára utalunk. A Magyarországi Szociáldemokrata Párt választójogi taktikájáról: MUCSI FERENC: A Kristóffy — Garami paktum. Budapest, 1970. A párt és a nemzetiségek témaköréről: KENDE JÁNOS: A Magyarországi Szociáldemokrata Párt nemzetiségi politikája 1903—1919. Budapest, 1973. A párt elméleti nézeteiről: ERÉNYI TIBOR: Szocializmus a századelőn. Budapest, 1979.

² DOLMÁNYOS ISTVÁN: A magyar parlamenti ellenzék történetéből (1901—1904). Budapest, 1963. 406—407.

³ Szegedi Napló, 1904. november 25.

túl külön szervezeti hálózattal is rendelkezett volna. Igaz ugyan, hogy a megyei párt-értekezletek küldöttei 1905—1906-ban helyi pártszervezetek képviselőiként voltak jelen, de ez önmagában még nem igazolja az általuk képviselt szervezetek pártszervezet voltát.⁴ Az viszont tény, hogy a megválasztott megyei pártvezetőség tagjai a szegedi szakszervezeti csoportok zömmel neves vezetői közül kerültek ki.⁵

Az említett 1904. november 24-i értekezleten a szegedi pártvezetőség nevében Révész Sándor kijelentette, hogy a párt „csatlakozni fog a határozati javaslatához, ha belevétetik az, hogy az egyesült ellenzék ne csupán Tisza István parlamenti csínyjének a visszaveréséért küzdjön, hanem ha győzött, folytassa a harcot tovább az általános választói jogért...” Az értekezlet elfogadta az előterjesztést. A szociáldemokratáknak az értekezletre történt meghívása és Révész Sándor előterjesztésének elfogadása azt mutatja, hogy a helyi koalíciós vezetők is közeledtek a szociáldemokratákhoz. Az 1905. évi események azonban rávilágítottak, hogy e közeledés — országosan és Szegeden is — csupán taktikai célból történt, a választójogért való harc melletti állásfoglalás nem volt őszinte. Arra irányult, hogy a koalíciós erők helyi tömegbázisát szélesítse és a szervezett munkások harcát a kormány ellen fordítsa, s ezzel erősítse a koalíció pozícióit. Az országos szociáldemokrata vezetőség látta a koalíció taktikázását, de mégis állást foglalt az ellenzéki pártszövetséggel való együttműködés lehetősége mellett, mert a haladás legfőbb akadályának Tisza Istvánt és csoportját tekintette. Bizott abban, hogy rá tudja szorítani a koalíciót arra, hogy a Tiszáék elleni harccal egyidejűleg küzdjön a választójogi reformért is. Ugyanakkor — amint a november 27-i fővárosi munkásgyűlés határozata és Weltner Jakabnak az ugyancsak november 27-i szegedi nagygyűlésen elhangzott beszéde is igazolja — elhatárolta magát a koalíciós pártoktól, és kifejezte elszántságát az általános választójogért való harcra, ha kell, a koalícióval szemben is. Az elfogadott határozat nemcsak Tisza november 18-i akcióját bélyegezte meg, hanem Szeged közgyűlésének november 24-i többségi határozatát is, mert az nem ítélte el Tisza „törvénytíró” eljárását.⁶

Néhány héttel később, egy újabb fővárosi munkásgyűlésen Weltner a szociáldemokraták adott helyzetben helyes magatartásának példájaként értékelte a szegedi ellenzéki pártok akciójába való bekapcsolódást. Ez az értékelés azonban egyoldalú, mert november 27-én a párt sem Szegeden, sem Budapesten nem szólt az ellenzéki pártok népellenességéről, a szociáldemokrácia végső céljairól és arról, hogy a szocialisták azért követelik az általános választójogot, hogy kedvezőbb feltételeket teremtsenek a szocialista társadalomért vívott harchoz.

Az ellenzékkel való együttműködésre törekvés határozta meg a párt magatartá-

⁴ E bonyolult kérdést részletesen tárgyalja KABOS ERNŐ: A Magyarországi Szociáldemokrata Párt és a szakszervezetek kapcsolatai c. tanulmánya. In: Tanulmányok a magyarországi szakszervezeti mozgalom történetéről. Szerk.: KABOS ERNŐ, Budapest, 1969. Újabban SIPOS PÉTER foglalkozott a témával: A szakszervezetek és a Magyarországi Szociáldemokrata Párt 1890—1930. Budapest, 1984. Utóbbi munka gazdasági és politikai szabadszervezeteket is megkülönböztet, a politikaiakat mint a kiépülő pártalapszervezetek magvát említi. Megjegyzi azonban, hogy e kérdés az 1904—1907-es esztendőkre további kutatásokat igényel. Vidékünkön az eddig megismert szabadszervezetek mind gazdasági, mind politikai funkciókat elláttak 1905—1906-ban és a következő években is.

⁵ VDCSMMT 1868—1917. 265—268. — Az erőteljes politikai mozgalom kibontakozását is segítő szakszervezeti fejlődésről külön tanulmányt írtunk: GAÁL ENDRE 1966. A VDCSMMT 1868—1917. kötetben számos szegedi szakszervezettörténeti dokumentumot már közöltünk és el kívánjuk készíteni az 1905—1906. évi részletes szegedi szakszervezettörténeti dokumentumkötetet is. Mostani tanulmányunkban a szakmai szervezkedés csupán a politikai mozgalommal való összefüggéseiben kerül szóba.

⁶ A november 27-i fővárosi munkásgyűlés határozatát közli: A magyarországi szocialisztikus munkásmozgalmak az 1904. évben. Budapest, 1905. 77. A szegedi népgyűlésről: Szegedi Napló, 1904. november 29.

sát az 1905. januári választások idején is. Ezért álláspontja némiképp eltért az 1901. évi választások idején megfigyelhetőtől.⁷ Most is hirdette, hogy a társadalmi haladást, a nép igazi érdekeit csak a szociáldemokrata párt képviseli. A választási agitáció időszakában rendezett népgyűlésekkel a tömegek jogfosztottságát s egyben választói jogra való érettségét is igyekezett bizonyítani.⁸ Mivel azonban a koalíció a választójogi reform megvalósítását is programjába vette, a párt — a korábbi választási gyakorlattól eltérően, az 1904. november végi álláspontnak megfelelően — nem helyezte súlyt az ellenzéki pártok népamító, mandátumvadászó céljainak éles bírálatára. Ezúttal kevesebb jelöltet állított az országban, mint a megelőző választáson, és elsősorban arra törekedett, hogy segítse a választójog reformjának szükségességét hangoztató koalíciós jelöltek sikerét a kormánypártiakkal szemben. A szegedi szociáldemokrata pártvezetőség 1905. január 11-én tartott értekezletén úgy határozott, hogy szavazóit Szeged I. választókerületében a kormánypárti jelölttel szemben fellépő báró Bánffy Dezső, az Újpárt vezetőjének támogatására szólítja fel.⁹

Szeged II. választókerületében a párt önálló jelöltet is állított: a központi pártvezetőség Joó Ferenc makói földmunkást, a Csanád megyei pártvezetőség tagját, az országos szociáldemokrata földmunkásmozgalom egyik akkori vezetőjét léptette fel. Az 1904. decemberében alakított alsó- és felsővárosi kerületi pártvezetőségek január 15-re népgyűlést jelentettek be a Szabadság térre, illetőleg a felsővárosi ún. Cigányligetbe (Római körút és Szilléri sugárút sarok) a politikai helyzet és képviselőjelölés napirenddel. A hideg időjárás nem kedvezett a gyűléseknek. Kevés érdeklődő jelent meg, és a felsővárosi gyűlést nem is tartották meg. Joó Ferenc egy héttel később, a Kossuth Lajos sugárúti Csikós-féle vendéglőben mondotta el beszédét.¹⁰

A január 26-án tartott választáson Szeged I. választókerületében Tallián Béla földművelésügyi minisztert (szabadelvű programmal), a II. választókerületben dr. Polczner Jenőt (függetlenségi programmal) választották meg. Tallián azonban március elején lemondott a szegedi mandátumról, ezért április 13-án az I. választókerületben pótválasztást tartottak, amelyen Bánffy Dezső győzött a függetlenségi jelölttel szemben.¹¹ Az 1905. áprilisi pártkongresszuson — a párttaktikáról szólva — Garami Ernő helyesen jelentette ki, hogy a párt pillanatnyi politikai előnyök kedvéért nem adhatja fel a kizsákmányolók pártjaival, csoportjaival való szembenállását.¹² Ezt a helyes elvet a vezetőség 1904—1905 telén és a kongresszus utáni egy-két hónapban is igyekezett érvényesíteni. A szervezetség fokozására, a szocialista eszmék terjesztésének gyakorlati megvalósítására Szegeden is jelentős erőfeszítések történtek.

Ez is magyarázza, hogy a januári választást követően a szervezett szegedi munkások és a helyi közigazgatás irányítói között éles politikai összecsapások bontakoztak ki. A helyi újságok — különösen a függetlenségi párt elvei szerint szerkesztett, főleg a nagy- és középpolgárság érdekeit képviselő Szegedi Napló és a lakosság „alsó réte-

⁷ Az 1901-es álláspontot és a választás eredményét lásd GAÁL ENDRE 1978. 36—38.

⁸ Mindezekre lásd a párt által 1904 decemberében kiadott, Föl a választásokra! c. röpiratot. (A magyarországi szocialisztikus munkásmozgalmak az 1904. évben. Id. mű 90.) Továbbá: A Czipész, 1905. január 15. Szemle. A választások. — A pártvezetőség jelentése az 1905 áprilisában tartott XII. pártkongresszushoz. MMTVD III. 268—269.

⁹ A párt országos választási taktikájára: MMTVD III. 269. A szegedi pártvezetőség határozatára: Szegedi Napló, 1905. január 13.

¹⁰ CsmL Polgm. eln. ir. 1905—664. sz. — A szegedi országgyűlési választásokról igen hiányosan maradtak fenn a választásokat szervező Központi Választmány iratai, jegyzőkönyvei. Emiatt nem tudtuk kideríteni, hogy Joó Ferenc hány szavazatot kapott. Ugyanez vonatkozik az 1906. áprilisi választáson felléptetett szociáldemokrata jelöltekre nézve is.

¹¹ Szegedi Napló, 1905. január 27., illetőleg április 14. CsmL Országgyűlési képviselő — választásra vonatkozó ir. A Központi Választmány 1905. évi üléseinek jegyzőkönyvei.

¹² MMTVD III. Id. mű 292.

gére” jelentékeny hatással bír, napi 10—15 000 példányban megjelenő krajcáros Szegedi Friss Ujság — már január közepétől figyelemmel kísérték az oroszországi fejleményeket. A Szegedi Napló január 23-án rendkívüli kiadásban számolt be a „véres vasárnap” eseményeiről. A január végi, február eleji tudósítások közül nem egy kommentár nélkül jelent meg, de így is kirajzolódik belőlük az oroszországi tömegek forradalmi aktivitásának növekedése.¹³ A Szegedi Friss Ujság 1905. január 27-i számában Trepov tábornok Pétervár kormányzójává történt kinevezése alkalmából kifejezte azt a reményét, hogy a forradalmat a cár terrorista intézkedésekkel sem tudja elfojtani. „Pétervárott tehát nincs a legparányibb hajlandóság sem arra, hogy az elnyomott nép alkotmányos törekvései, akárcsak részben is teljesíttessenek. Azonban az események arra vallanak, hogy a forradalom jóval erősebb, semhogy vérbe hagyná magát fojtani.” Szeged munkásai a Népszava hasábjairól még részletesebben értesülhettek az oroszországi forradalmi mozgalomról. Az orosz proletariátus elszántságáról érkező híradások a kiélezett hazai belpolitikai helyzetben a magyarországi munkások harc készségét is fokozták. Szegeden a feszült hangulat kialakításához hozzájárult a függetlenségi sajtó Tisza István ellenes hadjárata, az önálló vámterület, a magyar vezényleti nyelv szüntelen követelése, az 1904. november 18. utáni „alkotmányvédelem” és a Szabadelvű párt helyi híveinek az 1905. január 26-i választáson a kormánypárti képviselőjelölt érdekében kifejtett nyomása is.¹⁴

Amikor ismertté vált, hogy február 5-én, vasárnap Bánffy Dezső Szegedre kíván jönni és itt a polgári ellenzéki csoportok képviselői ünnepélyesen akarják fogadni, a helyi szociáldemokrata pártvezetőség e nap délutánjára népgyűlést jelentett be a Klauzál térré. A gyűlésre vörös plakátokon is felhívta Szeged népének figyelmét.¹⁵ A párt ezzel a gyűléssel is a választójogi harcra igyekezett emlékeztetni a koalíciót. A főkapitány „közrendészeti és közforgalmi tekintetéből” a bejelentést nem vette tudomásul. Arra hivatkozott, hogy vasárnap délutánonként a Széchenyi és Klauzál téren, valamint az ekeket átszelő Kárász utcán a közönség a késő esti órákig sétálni szokott, s a népgyűlés ezt zavarná. A gyűlés színhelyéül a sáros Valéria teret (ma Bartók tér) jelölte ki. Attól tartva azonban, hogy törvénytelen intézkedése ellenére is a munkások megkísérlik a Klauzál téren tartani a gyűlést, továbbá, hogy a város lakossága egy részére jellemző „izgatott hangulat” miatt a tömeghez intézendő beszédek hatása alatt „nagyobb mérvű rendzavarások állhatnak elő”, 150 főnyi gyalogsági és 40 főnyi lovasvassági katonai készülség kirendelését kérte a katonai állomásparancsnoktól. A kérdéses napon pedig lovas rendőrséget vezényelt a Kárász utcába. A munkások válasza az volt, hogy február 5-én délután mintegy 500-an négyes sorokban tüntető sétát rendeztek az említett két téren és a Kárász utcán. Ez a tömeges tüntető séta egész délután folyt s a rendőrség tehetetlenül nézte, mert a fegyelmezett munkások elleni fellépésre a legcsekélyebb ok sem szolgált.¹⁶ A szervezett munkások Szegeden ez ideig ismeretlen formájú megmozdulása a gyülekezési jogra vonatkozó kormányrendeletek durva módon történt megsértése elleni tiltakozás, egyben a teljes gyülekezési szabadság biztosítása melletti politikai tüntetés volt. Az eredetileg választójog követelésére tervezett gyűlés ilyen módon a fennálló rend munkásellenes, önkényeskedő viszonyai ellen irányuló mozgalommá vált.

Ugyanez megismétlődött február 19-én is. Erre a napra a szociáldemokraták „a

¹³ Nem kívánjuk behatóan tárgyalni az 1905—1907-es oroszországi polgári demokratikus forradalom eseményeinek tükröződését a szegedi polgári sajtóban. A bennük leírt forradalmi események, a hozzájuk fűzött magyarázatok, a levont tanulságok elemzése külön tanulmányt érdemel.

¹⁴ Mindezekre sok anyagot találhatunk a Szegedi Napló 1905. januári számaiban.

¹⁵ CsmL Polgm. eln. ir. 1905—717. sz.

¹⁶ Uo. Továbbá Szegedi Napló, 1905. február 7.

választások és a nép” napirenddel ugyancsak a Klauzál térre jelentették be a népgyűlést. A főkapitány — ugyanolyan indokkal, mint korábban — ismét a Valéria térre utasította a bejelentőket.¹⁷ A pártvezetőség — a Bánffy-korszakot idéző újabb önkényes eljárás elleni tiltakozás jegyében — nem elégedett meg a munkások előbbihez hasonló tüntető sétájának megszervezésével, hanem Stettner Lajos és két másik munkás által a városi tanácshoz benyújtott tiltakozás útján megfellebbezte a főkapitányi határozatot. A fellebbezés azt hangsúlyozza, hogy vasárnap délutáni időpontban polgári pártok tarthattak gyűlést a Klauzál téren, tehát a főkapitány eljárása ellentétben áll az állampolgárok egyenjogúságának elvével. A városi tanács azonban a fellebbezést elutasította és a főkapitányi végzést helyben hagyta. Stettner és társai ekkor a belügyminiszterhez fordultak orvoslásáért, de az szintén jóváhagyta a főkapitányi végzést és a tanácsi határozatot is. Ez az eset mutatja, hogy a szegedi pártvezetőség hitt abban, hogy az elnyomók közigazgatási apparátusának magasabb szervei „pártatlan” állásfoglalásra is képesek olyan esetben, ha a dualista korszak által legalábbis szavakban elismert állampolgári „egyenjogúság” nyilvánvaló durva megsértéséről van szó. A belügyminiszter álláspontja viszont azt mutatja, hogy a tőkés és földbirtokosok érdekeit szolgáló közigazgatást nem a gyakorta hangoztatott pártatlanság, hanem a munkások harcának minél szűkebb területre való szorítása vezeti. A hatósági önkény leplezésével párosuló februári tüntető séták megszervezése azonban a munkástömegek politikai nevelésének fontos eszköze volt. Elősegítette a rendőrség és a városvezetőség munkáellenes hadjáratára vereséget mérő, a városban első ízben megszervezett általános politikai tömegsztrájk kibontakozását 1905 áprilisában.¹⁸

A megelőző években néhány vidéki városban már volt általános politikai sztrájk, 1905 első felében pedig számos vidéki helységben, mint pl. Nagyváradon, Eszéken, Kolozsváron robbant ki ilyen mozgalom. 1905-ben ezeket megelőzte a szegedi, amely tehát nemcsak a város legelső általános sztrájkja volt, hanem az 1905. évi magyarországi megmozdulások között is a legelső. Az MSZDP egyik akkori vezetője, Buchinger Manó nagy értékű memoárjában (Küzdelem a szocializmusért. Budapest, 1946.) többek között arról ír, hogy az általános sztrájk mint politikai fegyver magyarországi alkalmazása az oroszországi polgári demokratikus forradalom hatásának is jele. (Az általános politikai tömegsztrájk alkalmazásával kapcsolatos nemzetközi vita ismertetése természetesen nem lehet e helyütt feladatunk.)

A szegedi általános sztrájk a kenderfonógyári munkások sztrájkjából fejlődött ki.¹⁹ 1905. március 24-én a Kenderfonógyárnak csaknem valamennyi munkása becsúntta a munkát. Ennek közvetlen kiváltó oka az volt, hogy több munkás belépett a szociáldemokrata pártba, az üzemben munkatársaik körében is agitáltak, hogy csatlakozzanak a szocialista mozgalomhoz. Emiatt a gyárigazgató elbocsátotta őket. A pártvezetőség hiába kérte az elbocsátott munkások visszavételét; Wimmer Fülöp igazgató kijelentette, hogy munkásai nem lehetnek tagjai semmiféle szocialista szervezetnek. Erre robbant ki a sztrájk, amely elsősorban a szervezkedési szabadságot követelte a gyár munkásai számára, de emellett egyéb politikai követeléseket és gazdasági követeléseket is megfogalmazott. A szegedi szociáldemokraták mozgósító munkája nyomán az üzem addigi történetének legnagyobb sztrájkja kezdődött 1905 márciusában. A gyárban korábban lezajlott sztrájkokhoz képest elsősorban az jelentett előrelépést, hogy itt már politikai követelések állottak előtérben. A gyár vezetősége az összes sztrájkolót — a bentlevő munkabérek és a munkavállalás alkalmával fizetett

¹⁷ CsmL Polgm. eln. ir. 1905—1149. sz.

¹⁸ Népszava, 1905. április 13. CsmL Tan. ir. 1905—1369. I. sz.

¹⁹ A szakmai szervezkedés jelentőségéről e sztrájkmozgalomban: GAÁL ENDRE 1966. 5—6. Legfontosabb dokumentumai: VDCSMMT 1868—1917. 253—259.

kaució visszatartásával — kizárta és új munkásokat kezdett toborozni. Ezzel akarta meghátrálásra kényszeríteni a sztrájkolókat.²⁰ A sztrájkhoz nem csatlakozó munkások védelmére rendőrségi oltalmat kért. A sztrájkolók zöme elszántan kitartott a követelések mellett. A Csikós-féle vendéglőben lévő sztrájktagon a szegedi szociáldemokrata vezetők buzdították őket a további harcra. A gyárvezetőség a munkások elszántságát látva, április 2-án megszakította a rendőrség közbejöttével folyt békéltető tárgyalásokat, a rendőr-főkapitány pedig április 3-án délben a sztrájktagonát feloszlatta, a munkásokat szétkergette. A rendőrség tehát ezúttal a munkások sztrájk- és gyülekezési jogának felrúgásával, a harcoló munkások elleni közvetlen erőszakkal sietett a nagy-
tőke védelmére.

A helyi szociáldemokrata vezetőség képviselői, élükön Révész Sándor titkárral, megkísérelték a kiegyenlítést: április 4-én a polgármestertől a rendőr-főkapitányi rendrendelkezés visszavonását kérték, de Lázár György polgármester kiutasította hivatali szobájából a küldöttség tagjait. A közigazgatás és a nagytóke munkásellenes együttműködése azonban számukra nem várt fordulatot hozott. A pártvezetőség még aznap este kihirdette az általános sztrájkot, felszólítva Szeged összes szervezett és szervezetlen ipari munkását a gyülekezési jog és a sztrájk szabadság megvédéséért folyó politikai harcra. A szakszervezeti csoportok magukévá tették a felhívást, és a szervezetlenek körében is kitartó agitációt végeztek. Ennek nyomán április 5-én reggel 8 órakor elnéptelenedtek a műhelyek, leálltak az építkezések és a rakodóparti szállítások. Lakatosok, bádgosok, vasöntők, kovácscok, szabók, cipészek, kőművesek, ácsok, több nagyobb ipartelep munkásai is (pl. az újszegedi kendergyárban) beszüntették a munkát. A sztrájkolók munkásdalokat énekelve bejárták a várost. Jelszavaik: „Éljen az általános munkássztrájk! Éljen a munkásszakszervezet! Éljen a világot megváltó szociáldemokrácia! Éljenek a hazátlan bitangok!” A pártvezetőségnek az 1906. évi pártkongresszushoz küldött jelentése szerint e politikai mozgalomban a szervezetlen munkásokkal együtt kb. 7000-en vettek részt.²¹ E szerint a város ekkor mintegy 8000 főnyi ipari munkásának legnagyobb része bekapcsolódott a mozgalomba. A sztrájk magával ragadó lendületét az is bizonyítja, hogy pl. a Kenderfonógyár öt jól fizetett külföldi szerelője, akik addig szóba sem álltak a szocialistákkal, a vasmunkásszervezet első felszólítására abbahagyták a munkát.²² Ez az adat is igazolja, hogy a pártvezetőség elsősorban a szakszervezeti csoportokra támaszkodott a politikai harcban, viszont a szocialistáknak befolyása volt a szakszervezetekben tömörült munkásokon keresztül a szervezetlenek széles rétegeire. A városban addig nem tapasztalt mérvű munkabeszüntetés, a munkások „forradalmi hangulatának” hatására a polgármester, aki két nappal előbb kiutasította hivatali helyiségéből a munkások küldöttségét, most a helyettes főkapitányt a sztrájkolók vezetőihez küldte azzal a kéréssel, hogy fellebbezzék meg a főkapitányt április 3-i, sztrájktagonát feloszlató rendelkezését, hogy azt megsemmisíthesse. A munkások általános sztrájkjukkal többet nem is akartak elérni. Délben küldöttségük átnyújtotta a fellebbezést, a polgármester nyomban visszaadta a munkások gyülekezési jogát, „kijelentette a küldöttségnek, hogy a munkások jogait ő mint a város feje tiszteletben tartja és másokkal is tiszteletben tartatja”.²³

²⁰ Szegedi Napló, 1905. március 25. A lap polgári érdekeket kifejező jellegére az említett eseményekről tudósító cikk címe is jellemző: A munkások vérszopói. Lelketlen izgatók. — A burzsoá sajtónak a sztrájkok munkásokra nézve káros hatásáról, a sztrájkvezetők élősdi voltáról szóló cikkei a fejlettebb országokban már a 19. század első feléből, Budapesten nagyobb számban a kiegyezést követő évtizedtől ismertek. A vidéki lapokban nagyobb számban először 1905—1906-ban, a munkásmozgalom első nagyarányú fellendülése idején olvashatók. (VDCSMMT 1868—1917. 42.)

²¹ A magyarországi szocialisztikus munkásmozgalmak az 1906. évben. Budapest, 1907. 123.

²² Vas- és Fémmunkások Szaklapja, 1905. május 4.

²³ Népszava, 1905. április 7. VDCSMMT 1868—1917. 259.

Az általános sztrájk tehát néhány órai harc után teljes győzelmet hozott, kivívta a munkások sztrájkjogának elismerését, ezzel a párt tekintélyét, befolyását nagymértékben növelte. A sztrájk eredményét aznap délután a Valéria téren tartott népgyűlésen Süssholtz Sándor, Stettner Lajos, Schwartzberg Ferenc és Széll Mihály ismertették. A gyűlés befejezettnek nyilvánította az általános sztrájkot, és felszólította a munkásokat, hogy április 6-án reggel kezdjék meg a munkát, „... a büszke öntudattal, hogy összetartásuknak és törekvésük céltudatosságának olyan fényes tanújelét adták, hogy a szegedi munkás előtt mindenki tisztelettel emelheti meg a kalapját”.²⁴ A munka megkezdése természetesen nem vonatkozott a Kenderfonógyár munkásaira. Azok továbbra is sztrájkoltak azokért a politikai és gazdasági követelésekért, amelyekért megindították mozgalmukat. Harcuk azonban nem ért el eredményt: a rendőrség által oltalmazott sztrájkőrök működését nem tudták megakadályozni, anyagilag kimerültek, a gyárvezetés kiéheztető taktikája, párosulva a rendőrség terrorjával, április 12-én megadásra kényszerítette őket.²⁵ Az általános sztrájk után a tőkés megtorlást alkalmaztak: számos munkáltató a sztrájkban való részvétel miatt több munkást elbocsátott, Széll Mihály és Stettner Lajos ellen a hatóság eljárást indított, mert „dolgozni akaró munkásokat” „sztrájkba kényszerítettek”. A Kenderfonógyár április 12. után 50 munkását nem vette vissza stb.²⁶ Mindez azonban nem fedheti el azt a tényt, hogy az általános sztrájk bátor és eredményes megszervezése a szegedi munkásság osztályharcának egyik szép fejezetét, a helyi és az országos mozgalom 1905-ben felfelé ívelő tendenciáját jelezte.

A Csongrád megyei szociáldemokrata pártvezetőség a szegedi általános sztrájk sikerétől is lelkesítve a korábbi években szokásos agitációnál erőteljesebben igyekezett mozgósítani 1905. május 1. megünneplésére. Vörös betűkkel nyomtatott plakátokon hívta fel Szeged népét az általános munkaszünetre, a kizsákmányoló, elnyomó burzsoázia elleni tüntetésre, az általános választójog, a nyolcórás munkanap követelésére.²⁷ A munkások május elsején reggel 6 órakor gyülekeztek a Csikós-féle vendéglő előtt, ahonnan szakszervezeteik szerint csoportosulva vonultak Újszegedre, s ott a 9 órakor rendezett népgyűlésen meghallgatták Révész Sándornak a május elsejei megmozdulás jelentőségét méltató beszédét. Ez a május elseje Szegeden is — akárcsak az ország más városaiban — a politikai jogok melletti tüntetés, a proletariátus nemzetközi összefogásának dokumentálása mellett alkalom volt arra, hogy a még nem öntudatos, szervezetlen munkások között fokozottabban terjesszék a szocializmus eszméjét, újabb és újabb munkásokat vonjanak a szervezettek táborába. A város rendőr-főkapitánya — attól tartva, hogy a szociáldemokrata munkások a május elsején dolgozni akaró munkásokat majd munkaszünetre igyekeznek szorítani — a sztrájkhoz nem csatlakozó munkások védelmére és az esetleges „rendzavarások” megakadályozására 300 főnyi készütséget kért a katonai állomásparancsnokságtól, amelyet az biztosított is. Minthogy azonban május elsején „rendzavarás” nem fordult elő, a készütség igénybevételére nem került sor.²⁸

A szegedi munkások 1905 első felében lezajlott politikai mozgalmi között a legjelentősebbek a helyi közigazgatás és rendőrség önkényes eljárásának visszaverésére, a gyülekezési és sztrájk szabadság biztosítására irányultak. Ebben az időben a szociáldemokrata párt központi vezetősége arra törekedett, hogy a januári választáson

²⁴ Uo.

²⁵ Népszava, 1905. április 13. — A gyárvezetőség által visszafogadott munkások a március 23. előtti feltételek mellett folytatták a munkát.

²⁶ Szegedi Napló, 1905. április 15.

²⁷ Uo., 1905. április 28.

²⁸ CsmL. Polgm. eln. ir. 1905—2143. sz.

győztes koalíciót korábbi, a választójogi reformmal kapcsolatos ígéretének valóra váltására szorítsa.²⁹ A szegedi mozgalom — elsősorban az április 5-i általános sztrájk — ennél tovább ment, nem a választójogi reform kérdésével, hanem egyéb polgári demokratikus követelésekkel volt kapcsolatban. Emiatt előnyösen különbözött e periódus országos szociáldemokrata politikai mozgalmaitól. Azt is mondhatnánk, hogy a szegedi mozgalom fejlődésének ez sajátos vonása volt 1905 tavaszán. A választójogi reform gondolata 1905-ben csak nyártól kezdve került a helyi munkásság politikai jellegű mozgalmainak középpontjába: akkor, amikor a párt országos vezetésének a választójogi harcban követett taktikai irányvonala — az újonnan kinevezett „darabont kormány” belügyminisztere, Kristóffy József és a párt vezetői között létrejött titkos egyezség következtében — megváltozott.³⁰ A változás lényege az volt, hogy ezentúl a kormánnyal együttműködve, választójogi tömegmozgalom segítségével, a koalíció elleni éles harccal igyekezett kényszeríteni a szövetkezett ellenzékét a választójogi reform előtérbe helyezésére. A párt taktikájának módosulását nagyon jól tükrözi — többek között — a Népszava 1905. augusztus 12-i számának Talpra! c. cikke is. E cikk a koalíció elleni kíméletlen harcot hirdeti, rendkívül élesen leleplezve a szövetkezett ellenzéki pártok kizsákmányolók érdekeit védő törekvéseit. Ugyanakkor felszólítja a jogfosztottak seregét, hogy álljanak talpra az általános választójogért, amely „mindent” jelent.

A kormány — a „nemzeti ellenállást” hirdető és irányító koalícióra gyakorolt nyomás növelése és ezáltal a kormányzás zavartalanabbá tétele érdekében — nem gördített akadályt a szociáldemokrata párt által irányított, koalícióellenes választójogi tömegmozgalom kibontakozása elé, sőt ezt — a szocialisták rendőri felügyelet alól való feloldozásával — elő is segítette.³¹ A párt 1905 augusztusában nagyon erőteljes választójogi kampányt indított, a fővárosban és vidéken mintegy 250 munkásgyűlést szervezett.³² Augusztus 20-án a központi vezetőség kiküldöttei 38 vidéki helységben tartottak népgyűlést, köztük Szegeden is. A szegedi pártvezetőség a gyűlés előkészítése során — az 1904. november 27-i Klauzál téri gyűlés határozatát szem előtt tartva — meghívta arra Polczner Jenő országgyűlési képviselőt, a koalíció szegedi erőinek vezérének. A meghívás célja az volt, hogy rászorítsa Polcznert a november 27-i népgyűlés általa is elfogadott, a választójogi reformért való harcra vonatkozó részének megtartására.³³ Polczner azonban nem jelent meg a gyűlésen, és nem foglalt állást az általános, közvetlen és titkos választójog mellett. A párt megbízottainak az 1896. évi megválasztása alkalmával a magyarság szupremáciáját feltétlenül biztosító, a cenzusos választójogot továbbra is fenntartó szerény reform szükségessége mellett tett nyilatkozatát mondta el.³⁴ Megtagadta tehát azt, amit e téren 1904 novemberében elismert, éppúgy, mint a koalíciós vezérlő bizottság tagjai. Ezért is jogos volt az augusztus 20-i, Valéria téren tartott népgyűlés szónoka, Weltner Jakab részéről a koalíciós pártok, elsősorban a függetlenségi párt demagógiájának, „hazafias” mezbe bújtatott szédelgésének, a „nemzeti ellenállás” társadalmi előrehaladást nem biztosító, a nép boldogulását semmiben sem segítő jellegének megmutatása.³⁵ A gyűlésről egyoldalú, elfogult tudósítást közöl a Szegedi Napló augusztus 22-i száma, amely vissza-

²⁹ MMTVD III. Id. mű 277.

³⁰ Részletesen ír a paktumról és a párt taktikai irányvonalának ettől kezdve megfigyelhető változásáról MUCSI FERENC: A Kristóffy—Garami paktum c. id. művében.

³¹ KRISTÓFFY JÓZSEF: Magyarország kálváriája. Az összeomlás útja. Budapest, 1928. 172.

³² Uo. 63. BUCHINGER MANÓ: Küzdelem a szocializmusért I. A magyar munkásmozgalom hőskora. Budapest, É. n. [1946] 154—160.

³³ Szegedi Napló, 1905. augusztus 18.

³⁴ Uo.

³⁵ Népszava, 1905. augusztus 22.

tuasította Weltner megállapításait, és támadta azért, mert nem a koalíció „nemzeti” ellenállásának támogatására igyekezett felsorakoztatni a népet. A cikk a katonai és egyéb „nemzeti” követeléseket természetesen a demokratikus követelések elé helyezi, amelyeket az adott helyzetben egyáltalán nem tart fontosnak. A koalíciósook e nézetére különösen jellemző ugyanezen szám Ellenfelek c. cikke is.

A gyűlés állást foglalt az általános, közvetlen és titkos választójog megvalósítása mellett, és elítélte a koalíciót azért, hogy a demokratikus követelések megvalósítását mellőzi. E munkásgyűlés előzményei is megmutatták, hogy a szegedi szociáldemokraták hajlandók lettek volna együttműködni a koalícióval és támogatni annak „nemzeti” programját azon az alapon, ahogyan 1904 ősztén tették. A koalíciósook azonban még az akkor létrejött és a proletariátus osztályharca szempontjából bírálható megegyezést is felrúgták, nyíltan kimutatva népellenességüket. A szegedi szociáldemokrata vezetők — a helyi függetlenségi sajtó rágalmozó, gúnyolódó, a nemzetközi szociáldemokratákat kormánybérencnek nevező cikkei ellenére — rendületlenül folytatták a választójogi reform mindennél fontosabb megvalósítása melletti agitációt. Az 1905. évi fővárosi szociáldemokrata tömegmozgalom csúcspontját jelentő szeptember 15-i tüntetés, a „Vörös péntek” néven ismert megmozdulás a vidéki szocialista munkások — köztük a szegediek — egyetértésével folyt. Erre következtethetünk abból, hogy a helyi párttitkár, Révész Sándor az előző napokban felkereste a szakszervezeteket, ahol előadásokat tartott a választójogi harcról. Szeptember 14-én pl. a cipésmunkások gyűlésén beszélt a munkások választójogi követelésének jogosságáról. A jelen volt munkások „...elhatározták, hogy azért mindvégig küzdeni fognak”.³⁶ A koalícióval való együttműködés lehetőségét csak az biztosíthatta, ha a koalíció visszalép legalább ahhoz az álláspontjához, amelyet 1904. november végén képviselt, és nem zárkózik el a munkások politikai követelése elől. Erre a lépésre Szegeden az 1905. szeptember 23-i események után került sor.

A koalíció vezetőinek szeptember 23-i bécsi látogatása, az „ötperces audiencia” megmutatta, hogy az ellenzéki pártszövetség nem juthat kormányra „nemzeti” követeléseinek fenntartása mellett. A király kijelentéseit és a Fejérváry-kormány hivatalban hagyását a vezérlő bizottság az abszolutizmus megnyilvánulásaként értékelte.³⁷ A szociáldemokrata párt központi vezetősége pedig az antidemokratikus nacionalizmus képviselői ellen a párt demokratikus követelése érdekében szeptember végén tömegtüntetéseket szervezett. Ezzel párhuzamosan azonban főleg a vidéki városokban, megkísérelte a koalíciós erők demokratikus részét az általános választójog követelése mellett felsorakoztatni, úgy hogy azt összekapcsolta a koalíció által hangoztatott nemzeti követelésekkel. A szegedi pártvezetőség szeptember 26-i esti értekezletén kimondotta, hogy „...a mai politikai helyzetet úgy tekinti, mint az abszolutizmus és parlamentarizmus küzdelmét. Szükségesnek tartja ebből kifolyólag, hogy kifejezést adjon abbéli nézetének, hogy az abszolutizmus ellen az ország minden egyes lakosának talpra kell állni. Ki kell mondani azt is, hogy a parlamentarizmust a nép erejére kell alapítani, a népet be kell venni az alkotmányba.”³⁸ A pártvezetőség javasolta, hogy ezen elvek alapján a függetlenségi párt, az Újpárt és a szociáldemokrata párt október 8-án közös gyűlést tartsanak. E levelet, amely átvette az adott politikai helyzet polgári ellenzéki értékelését, a helyi ellenzéki vezetők igyekeztek a burzsoázia javára kiaknáz-

³⁶ A Czipész, 1905. október 15. CsmL Polgm. eln. ir. 1905—5197. sz. Az idézet az utóbbi helyről való.

³⁷ DR. HORVÁTH JÓZSEF: Az 1905/6. évi vármegyei ellenállás története. Budapest, É. n. [1907] 25.

³⁸ Szegedi Napló, 1905. szeptember 28. — Az idézet abból a levélből való, amelyet Révész Sándor a függetlenségi és az Újpárt szegedi vezetőihez intézett.

ni. A függetlenségi pártelnök, Kósó István ügyvéd kijelentette, hogy a gyűlésnek „hazafias és magyar szellemben”, az „egyetértés” jegyében, tehát a proletariátus osztályérdekének félreállításával kell lefolynia.³⁹ A koalíció az osztályharc feladását, az internacionalizmus megtagadását várta: a Szegedi Napló, noha nem sokkal előbb — más polgári újságokhoz hasonlóan — a nemzetközi szociáldemokratákat „hazátlan Jakabokányisták”-nak nevezte,⁴⁰ hirtelen a szegedi szociáldemokraták koalíciós értelmezésű „hazafias” érzéséről írt. A gyűlés előkészítése során is kiderült, hogy a szociáldemokraták ugyanazon az elvi alapon állnak, mint egy évvel előbb: csak az általános választójog elismerése alapján hajlandók együttműködni a koalícióval. A koalíció tehát kénytelen volt ismét teret adni a demokratikus követeléseknek, amelyekről szeptember 23. előtt még mereven elzárkózott. Csak így jöhetett létre az október 8-i közös gyűlés, amelynek határozatát a három párt megbízottai már jó előre megfogalmazták. A határozat felhívta Magyarországot egész lakosságát, hogy pártkülönbség nélkül egyesüljön az alkotmányosság védelmére, és követelte, hogy a parlamentnek a királyi önkénnyel szemben való megerősítése érdekében a nép millióit vonják be az alkotmányba az általános, titkos választójog megvalósítása útján. Csakis a katonai, közgazdasági és szociális reformok megalkotásával lehet a parlamentet olyan erővé tenni, amely visszaverheti mindenkor az abszolutisztikus törekvéseket.⁴¹

Mucsi Ferenc megítélése szerint „Ez a határozat igen ügyesen kapcsolta össze a nemzeti követeléseket a dinasztia hatalmi törekvései elleni tiltakozáson keresztül a demokratikus célkitűzésekkel, az általános választói jog programjával. Aikalmasnak látszott tehát arra, hogy tömörítse a nemzeti követelések megvalósításában és a demokratikus szabadságjogok kiterjesztésében egyaránt érdekelt politikai erőket — a polgárságtól a paraszti tömegeken át a proletariátusig.”⁴² A szocialistáknak a függetlenségiekhez való közeledését Szegeden megkönnyíthette az a helyi sajtóság is, hogy itt viszonylag elevebbek voltak e történelmi párt demokratikus hagyományai. Helyes volt tehát a polgári demokratikus reformok követelése mellett a „nemzeti” követelések jogosságának elismerése, azok támogatása, bár megvalósításukért elsősorban a munkásság, a parasztság, a haladó értelmiség, a nemzetiségek erőinek mozgósítása lett volna szükséges. Erre azonban a pártnak sem ereje, sem felkészültsége nem volt. Ezért a hatalmon levők valamelyik csoportjára támaszkodva próbált céljaihoz közelebb jutni. Ennek ára azonban, amint a Kristóffyval kötött alku és az október 8-i szegedi határozat, illetve annak közvetlen előzményei is mutatják, a munkásság osztályérdekeinek háttérbe szorulása volt. A gyűlésen való részvételre mozgósító felhívás azt mondja: „Fogjunk össze; legyünk egyek, még mielőtt ránk rakja bilincseit az önkényes zsarnokság! Szűnjön meg közöttünk minden ellentét és pártoskodás, omoljon le minden válaszfal! Legyünk egyek a hazaszeretetben és ne ismerjünk más célt, mint alkotmányunk védelmét és a népjogok kiküzdését!”⁴³ E felhívás még a gyűlésen elfogadott határozatnál is jobban mutatja, hogy a szegedi koalíciós csoportosulás ravasz ügyvédekből álló vezetői alárendelték a választójogi követelést a nemzeti követeléseknek, és nemzeti jelszavakkal, nemzeti érdekekre hivatkozva az osztályegyüttműködés programját fogalmazták meg. A szociáldemokrata vezetők még ahhoz is hozzájárultak, hogy a gyűlés színhelyére vonuló és eltávozó munkások dalokat nem énekelhetnek. Természetesen ez a függetlenségi pártra és az Újpártra is vonatkozott.

³⁹ Uo.

⁴⁰ Pl. 1905. augusztus 25. Hazafias szocialisták a nemzetközies ellen c. cikke a nacionalista Újjászervezett Szociáldemokrata Párthoz való csatlakozásra buzdította a szegedi szocialistákat.

⁴¹ Népszava, 1905. szeptember 30.

⁴² MUCSI FERENC: A Kristóffy—Garami paktum. Id. mű 91.

⁴³ Szegedi Napló, 1905. október 8.

De az egyöntetűség biztosítása elsősorban a munkások elhallgattatását jelentette. A munkások ugyanis már jó néhányszor a burzsoázia számára kellemetlen szövegű dalok éneklésével vonultak fel. Igaz, hogy a résztvevő (300—400 főnyi) szocialista munkások kalapjukon vörös papírszeletet viseltek, rajta ezzel a felírással: „Éljen az általános, egyenlő és titkos választói jog!” Vörös táblákon pedig „Jogot a népek!” felírás volt olvasható.⁴⁴ Ez azonban aligha változtat azon, hogy az osztálykülönbség Szegeden e gyűlés idején feloldódott. A gyűlésen a szociáldemokraták nevében központi küldött, Bokányi Dezső szólalt fel, aki beszédében az általános választói jog segítségével történő demokratikus átalakulás kérdését állította középpontba.⁴⁵

Rövid idő alatt kiderült, hogy a koalíció vezérlő bizottsága nem tett engedményeket a választójog kérdésében és még olyan feltétellel sem volt hajlandó együttműködni a munkásokkal, ahogyan a szegedi polgári ellenzéki erők tették október elején. 1905 őszén a szociáldemokrata párt eredménytelen tárgyalásokat folytatott egyes koalíciós vezérekkel; a megegyezés nem sikerült, így a párt ismét éles harcot indított a koalíció ellen.⁴⁶ Hangoztatta, hogy a bonyolult politikai helyzetből csak egyetlen kivezető út lehetséges, az általános választói jog megvalósítása. A párt az „alkotmányvédelemmel” szemben most már egyértelműen a demokratikus jogok elsődlegességét emelte ki. A Népszava 1905. november 15-i számában Magyarország munkásai! címmel felhívta az ország proletárságát a lankadatlan választójogi harcra a koalícióval szemben. November 19. és december 10. között 55 helységben kívánt gyűléseket tartani „a nép joga” érdekében.⁴⁷ A gyűlések a választójog követelése mellett bizalmat szavaztak a pártvezetésnek a választójogi harcban kifejtett irányító tevékenységéért. Ezzel nyilvánvalóan az volt a cél, hogy a koalíció nemzeti jelszavai által megfélemsített, vagy a koalíció és a szociáldemokrata párt között ingadozó munkásokat segítse a párt mellé állni, ezzel a koalíciót gyengíteni és a választójogi harc bázisát továbbszélesíteni. A Szegeden november 19-én rendezett Valéria téri gyűlésen Buchinger Manó és Csizmadia Sándor beszélt. Az összegyűlt kb. 600 munkás elfogadta a határozati javaslatot, amely többek között azt is kimondotta, hogy „Megvetését fejezi ki azok iránt, kik az érzelmekre és szenvedélyekre appellálva, a népjogokért folyó harcot elhomályosítani törekszének és jelszavak segítségével a dolgozó népet saját önző céljaikra felhasználni akarják.”⁴⁸ Ezt a gyűlést tekintjük az első olyan megmozdulásnak Szegeden, amely bizonyítja, hogy a helyi szociáldemokraták élesen szembefordultak a koalícióval, amellyel szeptember végén, október elején még szorososan együttműködtek, mászóval a szegedi munkásmozgalomban — az országos pártvezetés akciója nyomán — ismét a proletariátus osztályérdekeinek szempontja érvényesült. A koalíció elleni éles hang, az „alkotmányos” küzdelem elleni támadás ettől kezdve Szegeden is megfigyelhető a választójogi gyűlések, megmozdulások számának megszorodásával együtt.

A koalíciós „nemzeti ellenállás”-sal szemben a választójog előtérbe-állításának követelése jellemző módon nyilatkozott meg, amikor 1905. november 30-án a város közgyűlése nem ismerte el Kristóffynak a közgyűlés által korábban az önkéntes adófizetés elfogadásáról és az újoncok kiállításáról szóló tilalmát megsemmisítő határozatát. A közgyűlés korábbi határozatának fenntartásáról szóló, a belügyminiszteri leiratot visszautasító végzését a munkások megismerve, tüntettek amiatt, hogy a választójogi reformot a közgyűlés levette a napirendről. Ennek kapcsán Cserzy Mihály író

⁴⁴ Uo., 1905. október 10.

⁴⁵ A gyűlésről szóló részletes Népszava-beszámolót közli VDCCSMMT 1868—1917. 262—264.

⁴⁶ WELTNER JAKAB: „Milliók egy miatt”. Budapest, 1927. 174.

⁴⁷ Népszava, 1905. november 15.

⁴⁸ Uo., 1905. november 21. — A gyűlés résztvevői énekelve vonultak el a helyszínről. (CsmL Polgm. eln. ir. 1905—6526. sz.)

a munkásokat álláspontjuk helytelenségéről és a koalíció harcának egyedül üdvözítő voltáról igyekezett meggyőzni.⁴⁹ A helyi pártvezetőség különösen december első felében rendezett számos népgyűlést, amelyek közül több tüntető felvonulással és a rendőrség erőszakos beavatkozásával végződött. Pl. december 3-án a Kossuth Lajos sugárút 22. sz. alatti vendéglőben tartott gyűlés után a választójogért hangosan tüntető menetet a rendőrség szétkergette. A munkásokat ellenállásra buzdító Biszterczky Lajos kereskedőségét és Simik János földmunkást a járásbíróóság hatóság elleni kihágás miatt elzárásra ítélte.⁵⁰ Ugyancsak tüntető felvonulással és a rendőrség erőszakos beavatkozásával végződött december 7-én az Iskola utca 31. sz. alatti Kocsis-féle vendéglőben mintegy 600—700 résztvevővel tartott gyűlés. A december 17-i, Klauzál téren rendezett választójogi gyűlésen részt vevő munkások pedig már a gyűlés színhelyére is csoportosan, tüntető menetben vonultak a Mátyás téren, a Valéria téren és a Szent István téren levő gyülekező helyekről. A gyűlés végeztével pedig a Kossuth Lajos sugárúti tűzoltó-laktanyáig vonultak, és csak ott oszlottak szét.⁵¹ Korábban is előfordult, de 1905 november—decemberében gyakoribbá vált, hogy ugyanazon napon a kerületi pártvezetőségek segítségével egyidejűleg a város több pontján rendeztek munkásgyűlést: november 26-án Felsővároson a Cigányligetben és Móravároson a Kolozsvári téren. Az előbbi kimondotta, hogy amíg az általános titkos választójogot törvénybe nem iktatják, a résztvevők naponta, munka után tüntető felvonulással követelik azt. December 3-án három helyen, az Új téren (ma Klapka tér), a Szabadság téren és a Kossuth Lajos sugárút 22. sz. alatt volt gyűlés.⁵² Az említettekén kívül még több hasonló munkásgyűlés is volt 1905 november—decemberében. Mindez együttvéve a szociáldemokrata mozgalom erősödésének és a munkások politikai kérdések iránti érdeklődése nagyarányú növekedésének újabb bizonyítéka volt. A gyűléseken (akár valamelyik szakszervezeti csoport tagjai számára, akár valamely munkáskerület lakói számára vagy a város összmunkássága számára rendezték) az általános választójog szükségét a gazdasági és politikai harc összekapcsolása szempontjából tárgyalták, hangoztatva, hogy a munkásság gazdasági helyzetének javulását csak a politikai jogok kiküzdése árán remélheti. Ezt a határozatot fogadták el pl. a sütőmunkások szakszervezetének november 12-i gyűlésén. A határozatból nyilvánvaló, hogy a szociáldemokraták — minél szélesebb társadalmi erőknek — a választójogi harcra való mozgósítása érdekében nem beszéltek arról, hogy a munkások helyzetének gyökeres megjavítását csak a termelési eszközök társadalmi tulajdonba vétele eredményezheti.⁵³

1905 karácsonyán a Csongrád megyei szociáldemokrata pártvezetőség ismét megtartotta Szegeden értekezletét, ezúttal a Kossuth Lajos sugárút 13. sz. alatti Csikós-féle vendéglőben. Ezen a megbeszélésen — a megyei szociáldemokrata mozgalomnak az előző évihez képest nagymértékű növekedése nyomán — már 89 szervezet képviseltette magát.⁵⁴ Az 1904. évi hasonló értekezleten csak 23 küldöttség vett részt, tehát a képviselt szervezetek száma 286 %-kal nőtt. A tanácskozáson egyik fontos napirendi pont volt a szervezkedés és agitáció kérdése. Ennek javítása érdekében — elvben — elfogadták, hogy Szegeden párttitkárságot szerveznek, és megállapították a járulékot, amellyel az egyes szervezetek a titkárság fenntartásához hozzájárulnak. A szervezkedés és agitáció kérdésében Groszmann Jenő, a nyomdászszakszervelet szegedi csoportja el-

⁴⁹ Szegedi Napló, 1905. december 2.

⁵⁰ Uo., 1905. december 5; Szegedi Híradó 1906. február 7.

⁵¹ CsmL Polgm. eln. ir. 1905—6861. és 1906—28. sz. A december 17-i gyűlés idejére kirendelt 200 főnyi katonai készütség beavatkozására nem került sor.

⁵² CsmL Polgm. eln. ir. 1905—6526. sz. Szegedi Napló, 1905. december 5.

⁵³ Népszava, 1905. november 15.

⁵⁴ VDCSMMT 1868—1917. 265—268.

nökének előadása és előterjesztése alapján elfogadták azt a határozatot, amelyet a Nagybecskerekben december 24—25-én tartott délmagyarországi értekezlet fogalmazott meg. Ez a megyei pártvezetőség kötelességévé tette felolvasások, értekezletek, népgyűlések rendszeres tartását; a Népszava fokozottabb terjesztését és a fővárosban már bevált háziagitációs rendszer életbe léptetését; a pártvezetőség egyöntetűsége céljából kimondja, hogy a megyei vezetőség minden tervbe vett akcióját a helyi bizalmi férfiakkal, a szakszervezeti bizottságokkal és a szakcsoportok vezetőségével közös értekezleten havonta egyszer, de a szükséghez képest többször is megvitatja. A határozatnak a párttevékenység egyöntetűségének biztosítására hozott része minden bizonynyal a már bevált gyakorlatot rögzítette; a párt és a szakszervezeti bizottság, illetőleg a szakcsoportok vezetőivel folytatott rendszeres tanácskozás nélkül aligha bontakozhatott volna ki a szociáldemokrata pártmozgalomnak az a nagy hulláma, amelyet pl. az 1905. évi szegedi mozgalmak leírása során láthattunk. Egyben arra is rávilágít, hogy — vidékünkön legalábbis — nem pártszervezeteken, hanem a szakmai szervezeteken, illetve az azokon belül működő szabadszervezeteken nyugodott a szociáldemokrata politikai munka, amelyet a helyi, illetve megyei pártvezetőség irányított.

A tanácskozás határozatot hozott arról, hogy a Magyarországi Földmunkások Országos Szövetsége (amelynek alapszabályát a belügyminiszter 1905-ben jóváhagyta) helyi csoportjainak megalakítását a Világszabadság c. szociáldemokrata földmunkások szaklap terjesztésével igyekszik elősegíteni. E célból a megye területén minden községben, faluban 3 tagú bizottságot szervez.

Az új megyei pártvezetőség tagjaivá Ábrahám Mátyást, Biczők Ferencét, Groszmann Jenőt, Gaál Istvánt, Széll Mihályt, Kerekes Mihályt, Bálint Ferencet, Révész Sándort, Pósz Jenőt, dr. Balogh Gézárt és Szekeres Istvánt választották. Valamennyien szegediek és csaknem valamennyien szakszervezeti vezetők voltak.

A szociáldemokrata párt választójogi harcának taktikájában a koalíció 1906. áprilisában történt kormányrajutása fordulatot hozott. Az áprilisi paktum jó lehetőséget adott a koalíció elvtelenségének, antidemokratizmusának korábbinál erőteljesebb leleplezésére. Ugyanakkor most már a kormány és a parlamenti többség elleni egyidejű tömegharccal kellett a választójog ügyét előrevinni. Az áprilisi paktum után a párt — a darabont kormány működésének időszakához képest, amikor a kormánnyal együtt közdött a koalíció ellen — visszatért ahhoz az állásponthoz, amelyet 1905 első felében képviselt.⁵⁵ Ez az álláspont jutott kifejezésre az 1906. áprilisi választásokon való részvételben is. Összesen 101 kerületben állított jelöltet, és arra törekedett, hogy minden megengedett fegyver felhasználásával valamelyes befolyást gyakoroljon a képviselőház összetételére: a röpiratok és népgyűlések sokaságán hívta fel a választókat, hogy csak olyan jelöltekre szavazzanak, akik „kifejezetten és személyesen” kötelezik magukat arra, hogy a parlamentben követelik és meg is szavazzák az általános, egyenlő és titkos választójogot.⁵⁶ A párt ezúttal először állított jelöltet Szeged mindkét választókerületében: az I. kerületben Weltner Jakabot, a II. kerületben Groszmann Jenőt.⁵⁷ Weltner április 22-én a Klauzál téren mondott programbeszédet nagy hallgatóság előtt. Megállapította, hogy a koalíció harca azért nem győzött, mert nem a néppel és nem a népért, hanem a kiváltságosok érdekében vívták. Megbélyegezte a koalíció áprilisi paktumát, hangsúlyozta, hogy az így hatalomra jutott kormányban nem bízhat a nép, amelynek a maga erejére támaszkodva kell kivívni — a parlamenttel és

⁵⁵ MMTVD III. Id. mű 502—504. MUCSI FERENC: A Kristóffy—Garami paktum. Id. mű 167.

⁵⁶ A Magyarországi Szociáldemokrata Párt Budapesten 1907. március 31-én, április 1-én és 2-án megtartott XIV. pártgyűlésének jegyzőkönyve. Budapest, 1907. 23.

⁵⁷ Szegedi Napló, 1906. április 21.

a kormánnyal szemben — a politikai jogokat.⁵⁸ Weltner és Groszmann is felhasználták az áprilisi választást, hogy a párt „alapelveit” és „programját” terjesszék, és a párt törekvéseinek újabb híveket szerezzenek.

A szegedi pártvezetőség 1906 folyamán még több, a választójog kérdésével foglalkozó gyűlést rendezett, de távolról sem annyit, mint 1905-ben. Az általa kezdeményezett megmozdulások száma csökkent ugyan, de az 1905. évihez képest többirányúvá vált. A tevékenység változatosabbá módosulását az országos pártvezetés idézte elő azzal, hogy ráirányította a vidéki szervezetek figyelmét néhány fontos területre. 1906 januárjában országszerte ünnepi munkásgyűléseken emlékeztek meg az orosz forradalom kitörésének évfordulójáról. Szegeden január 21-én a Csikós-féle vendéglőben — a Népszava tudósítása szerint kb. 1000, a rendőrség jelentése szerint kb. 350—400 — munkás vett részt az ünnepségen. Ez a gyűlés, amelynek előadója, Vágó Béla az orosz munkások egyéves küzdelmét méltatta, a szegedi munkásoknak az orosz proletariátus nagyszerű harca iránt érzett rokonszenvét juttatta kifejezésre. Egyben a proletár internacionalizmus eszméjét mélyítette a város munkásaiban. Hitet tett a forradalom mellett, és kifejezte azt a reményét, hogy a forradalom elsöpri a cári rendszert, ezzel kedvező feltételeket teremt a szocialista rendért vívott harc számára.⁵⁹ E helyütt említjük meg, hogy a szegedi munkások — a Szegedi Napló 1905. október 29-i híre szerint — szeretettel fogadták a Patyomkin páncélos hajó egyik, Szegedre vetődött forradalmár menekültjét. A matrózt a szegedi rendőrség elfogta, majd miután szabadon bocsátotta, egy helyi szobafestőmesternél vállalt munkát.

A koalíció elleni harc jegyében ünnepelték meg a szegedi szocialisták március 15. évfordulóját. Március 18-án, vasárnap délután a Klauzál téri Kossuth-szobornál, majd a Gizella téri honvédelekműnél ünnepeltek; utóbbinál elhelyezték a forradalmi munkásság koszorúját a forradalom névtelen hőseinek emlékoszlopára. A munkások egyleti helyiségekben gyülekeztek, innen jelzőtáblák alatt a Szt. István térre vonultak, majd a szakmák egységes menetben (összesen kb. 5000-en) jutottak az ünnepség színhelyére.⁶⁰ A menetet az építőmunkások „hatalmas tömege” vezette. A transzparenszek követelték: „Jogot a népnek!” Valamennyi résztvevő vörös jelvényt viselt, amelyen ez a felirat állt: „Haza csak ott van, ahol jog is van. 1906. március.” A munkások a felvonulás során hangosan követelték az általános választójogot, s ennek kivívása érdekében buzdított további harca a Kossuth-szobornál ünnepi beszédet mondó Révész Sándor is.⁶¹ A pártvezetőség e nagy megmozdulással hirdette, hogy a proletariátus magáénak vallja 1848 örökségét, de azt a munkásság osztályharcának oldaláról közelíti meg. Ismét hangoztatta, hogy a demokratikus reformok megvalósítását tartja a legfontosabb feladatnak. Akkor tett hitet emellett és a 48-as eszmék mellett is, amikor a koalíció nem csupán a demokratikus reformokat vetette el, hanem rálépett eredeti „nemzeti” követelése elárulásának az útjára is. Ezért tehát a március 18-i ünnepség a koalíció antidemokratizmusának és a nemzeti érdekeket eláruló politikájának leleplezésére egyaránt alkalmas volt. Ezen keresztül jól szolgálta azoknak a munkásoknak a megnyerését is, akik addig még nem ábrándultak ki a koalícióból. A Szegedi Napló c. újság viszont a munkások nemzeti érzéseit az osztálybéke érdekében igyekezett kiaknázni, arra szólítva fel, hogy a nemzeti érzés jegyében „Dobbanjon is együtt szerető megértéssel mindannyiunk szíve nemcsak e napon, hanem az egész esztendőn keresztül, mert a válságos, nehéz időkben nem azt kell nézni, ami elválasztja, hanem ami kö-

⁵⁸ Uo., 1906. április 24. — Ugyanebben a szellemben beszélt egy héttel előbb, április 15-én délelőtt a Szabadság téren, délután pedig az Új téren Groszmann Jenő is. (Uo., 1906. április 17.)

⁵⁹ VDCSMMT 1868—1917. 269.

⁶⁰ Sütőmunkások Szaklapja, 1906. április 5.

⁶¹ Szegedi Napló, 1906. március 20.

zelebb hozza magyarhoz a magyart.”⁶² A szegedi munkások márciusi tüntetése megmutatta, hogy a munkások ekkor már élesen szembehelyezkedtek a koalíció haladásellenes erőivel.

Május elsejét is — sokkal inkább mint korábban — az általános választójog melletti tüntetés jegyében szervezte meg a párt. A szegedi vezetőség a proletár internacionalizmus mellett azt is bizonyítani akarta, hogy az öntudatos munkásság továbbra is kész küzdeni a demokratikus reformokért.⁶³ Az ünneplő munkásokat egységes, tömör menetben kívánta az ünnepi gyűlés színhelyére, az újszegedi Kállay-ligetbe vonultatni. Ennek érdekében Révész Sándor beadványban kérte a városi tanácsot, hogy az Újszegedre átvonuló munkásokat a hídvám fizetési kötelezettség alól mentse fel, de „... csakis azok mentessenek fel, akik benn vannak a zárt sorokban, míg az egyenkint vagy kis csapatokban jövők a hídvám elengedésére számot ne tarthassanak”. A kérést azonban a tanács nem tárgyalta. Úgy látszik, hogy az ügy előadója, Bokor Pál h. polgármester valószínűleg behívatta Révész Sándort, és rábirta, hogy a kérvényre írja rá: „Jelen kérvényemet tanácsi tárgyalás alá bocsátani nem kívánom, hanem irattárba tétetni kérem.” Így kerülhetett az idézett mondat, amely Révész saját kezű, utólagos írása, a kérvény külzetére. Tehát a pártvezetőség első ilyen kérélmé intézkedés nélkül irattárba került.⁶⁴ Ha a tanács a kérelmet teljesítené, ez a munkások legnagyobb részét arra ösztönözné, hogy a zárt menetoszlopban foglaljanak helyet, és ezáltal még impozánssabbá válna a május elsejei megmozdulás, és még eredményesebben szolgálná a munkásöntudat növelését. A pártvezetőség által összeállított toborzóárdák már kora reggel a munkások májusi dalát énekelve bejárták a várost, ezzel is igyekeztek előmozdítani, hogy a munkások közül minél többen vegyenek részt az ünnepségen.⁶⁵

A visszaemlékező által említett toborzóárdák magvát bizonnyára azok a pártbizalmi férfiak alkották, akiket az 1906. április 1-én, illetőleg 1906. április 8-án tartott munkásgyűléseken választottak meg. Az április 1-i gyűlést Révész Sándor a Szabadság tér 5. sz. alatti Bárkányi-féle vendéglőbe, az április 8-i gyűlést Gaál István az Indóház téren levő Spitzer Lajos-féle vendéglőbe jelentették be. Mindkét gyűlés napirendje azonos volt: a) A bizalmi férfiak feladata; b) Bizalmi férfiak választása; c) Esetleges indítványok. A rendőr-főkapitány jelentése szerint mindkét gyűlés a bejelentett napirend szerint folyt le.⁶⁶ A gyűlés bejelentői a megyei, egyben a szegedi pártvezetőség tagjai voltak.

A visszaemlékezésben említett májusi dal első és befejező versszaka így hangzott:

Itt van újra május elseje,
A levegő dallal van tele,
Zengedezzük hát mi is dalunk,
Mindnyájan testvérek vagyunk!

Szent jogunkért föl csatára hát,
Így elérjük a jövő honát,
Közleg már a rég várt pillanat,
A nép boldog lesz és szabad.⁶⁷

⁶² Uo.

⁶³ Sütőmunkások Szaklapja, 1906. április 20.

⁶⁴ VDCSMMT 1868—1917. 274.

⁶⁵ PI Arch. H-v-16. Varga János visszaemlékezése.

⁶⁶ CsmL Polgm. eln. ir. 1907—182. sz.

⁶⁷ PI Arch. H-v-16. Varga János visszaemlékezése.

A nagyüzemek (Kenderfonógyár, gyufagyár stb.) munkásai a megtorlástól való félelem miatt nem merték otthagyni a munkát, de így is — a rendőrség jelentése szerint — kb. 1500 ember vonult át Újszegedre és vett részt a gyűlésen.⁶⁸ Varga János említett visszaemlékezése szerint a zárt sorokban átvonuló munkások menetének mindkét oldalán lovas rendőrök haladtak, akik a munkások élcelődésének céltáblái voltak. Az ünnepségen szavalatok, énekek hangzottak el, a beszédet Révész Sándor tartotta. A gyűlés után vidám szórakozás folyt késő estig.⁶⁹

A munkáltatók már 1905-ben is igyekeztek érdekeiket a munkásokkal szemben mind gazdasági, mind politikai síkon biztosítani. Elegendő, ha csupán arra utalunk, hogy az ipartestületek VII. országos kongresszusa, amelyet 1905. szeptember 8—10-én Szabadkán tartottak, az összes munkáltatók tömörítését kívánta a munkások elleni eredményes harc céljából. Bózsó János a szegedi ipartestület nevében azt követelte: mivel a szocialista szakszervezetek által végzett munkaközvetítés „a munkaadók hátrányára és kárára” történik, ezektől „... a munkaközvetítés joga egyszer s mindenkorra a legsürgősebben megvonassék”, s ahol az állam által szervezett munkaközvetítő intézmények nincsenek, illetve nem lesznek, ott a munkaközvetítést kizárólag az ipartestületek végezzék.⁷⁰

A koalíciós kormány hivatalba lépése után nem sokkal nagy erővel megindult a hatóságok és a tőkésék ellentámadása a munkásmozgalommal szemben. A proletariátusnak egyre többször kellett védelmi harcokba bocsátkoznia, gazdasági téren az 1905-ben elért eredmények fenntartásáért, politikai síkon pedig többnyire szervezeteik megőrzéséért. Eközben az uralmon levők nacionalista és keresztényszocialista törekvései ellen is harcolniuk kellett. A szegedi munkáltatók szervezkedésének egyik vezéralakja, Robelly Aladár építész 1906 júniusában kísérletet tett, hogy létrehozza a városban a keresztényszocialisták szervezetét. Célja az volt, hogy e szervezet ellensúlyozza „... a nemzetközies folytonos sztrájkmozgalmaikat”.⁷¹ A munkások fontos gazdasági és politikai érdeke volt a keresztényszocialista támadás visszaverése. Ezt felismerve, a szegedi szociáldemokrata munkások nagy tömege jelent meg június 24-én a szervezet alakuló ülésén, és lehetetlenné tette annak megtartását. A szervezet egyelőre nem alakulhatott meg.⁷² A munkások osztályharcának jelentős eredménye volt az 1906. évi szegedi keresztényszocialista szervezkedési kísérlet megbuktatása.

1906 nyaratól a szegedi munkásgyűléseken is foglalkozni kezdtek a szervezetek védelmének kérdésével. Június 10-én a szociáldemokrata párt a fővárosban és az egész országban gyűléseken tiltakozott a Földmunkások Országos Szövetsége ellen indított vizsgálat miatt, amelyet május végén rendelt el Andrássy Gyula belügyminiszter. A szegedi Klauzál téri munkásgyűlés, amelyen Csizmadia Sándor fővárosi küldött, Császár János, Groszmann Jenő és Németh Antal beszéltek, kimondta, ha a kormány a földmunkások szervezetét feloszlatná, a szervezett munkások készek azt „a legszélsőbb eszközökkel is megakadályozni és megtorolni”.⁷³ A pártvezetőség egyes szakszervezeti csoportok — ugyancsak központi kezdeményezésű, országos tiltakozó akció keretében — Szegeden is rendeztek gyűlést a munkásokat a gazdasági harc lehetőségétől teljes

⁶⁸ CsmL Polgm. eln. ir. 1907—182. sz.

⁶⁹ Uo., 1906—3174. sz.

⁷⁰ VDSCSMT 1868—1917. 260., továbbá Vas- és Fém munkások Szaklapja, 1905. szept. 21.

⁷¹ Szegedi Napló, 1906. június 26. — Az első keresztényszocialista szervezeteket 1903-ban hozták létre Magyarországon. Céljuk a munkások szembefordítása a szakszervezetekkel, e harci szervezetek gyengítése, ezen keresztül az osztálybéke, a zavartalan kizsákmányolás biztosítása. A kérdés részletes kifejtését lásd GALÁNTAI JÓZSEF: Egyház és politika 1890—1918. Budapest, 1960. 87—95.

⁷² Szegedi Napló, 1906. június 26.

⁷³ CsmL Polgm. eln. ir. 1906—3893. sz.

mértékben megfosztani kívánó sztrájk törvény tervezete ellen. E gyűléseket nemegyszer összekapcsolták a munkáltatók szervezkedése elleni tiltakozással. Az 1906. november 25-i Klauzál téri népgyűlés mindkettő ellen állást foglalt. A szakszervezeti csoportok közül pl. a cipész- és famunkás csoport tiltakozott. Utóbbinak a november 8-i gyűlésén Markó Elek ismertette a sztrájk törvénytervezetet, majd kijelentette, ha az törvényerőre emelkedne, a munkások általános sztrájjal válaszolnának. A Népszava olvasására és terjesztésére is felhívta a jelenlevőket. A munkáltatók szervezkedése elleni tiltakozást ekkor az tette különösen aktuálissá Szegeden, hogy 1906. november elején — több értekezlet után — létrehozták a különféle iparágak munkáltatóinak már meglevő szervezeteit formálisan is egyesítő Szegedi Munkaadók Szövetségét a kizsákmányolók érdekeinek megvédése céljából. Ez a célkitűzés azonban nem zavarta a Szegedi Naplót, amely több cikkben is foglalkozva a szervezettel, annak nemcsak jogos voltát igyekezett „bizonyítani”, hanem azt is kijelentette, hogy a szövetség létrejötte a munkásoknak is előnyös.⁷⁴

A helyi szociáldemokraták 1906 folyamán — szintén az országos vezetőség kezdeményezésére, országos mozgalom keretében — néhány más területen is igyekeztek fellépni a munkások osztályérdekeiért. A szeptember 30-án tartott nagygyűlés pl. a lakbér- és az élelmiszer-uzsora ellen foglalt állást, és javaslatokat terjesztett a városi tanácshoz a lakbér és élelmiszer-drágaság csökkentése érdekében.⁷⁵ A gyűlés elfogadta a következő javaslatokat: a város vegyen fel kölcsönt, és a tulajdonában levő belterületi telkeken építtessen lakóházakat. A város közelében levő városi földeket parcellázza és olcsón adja el az építtetni szándékozóknek. A húsdrágaság megszüntetése céljából állíttasson fel hatósági mészárszéket. Alapítson tejgazdaságot, és árusítson olcsón tejet, tejterméket. A gyűlés határozata követelte az általános választójog azonnali bevezetését, ami a városi képviselőtestületek tagjainak megválasztására is vonatkozna. Ebben látta a javaslatok megvalósításának legfőbb feltételét. A választójogi reform önmagában azonban aligha biztosíthatta a követelések realizálását. Az említett kívánások gyakorlati jelentősége az lehetett, hogy növelte a párt vonzóerejét a drágaság és lakásuzsora súlyát nagyon erősen érző munkások és kisemberek körében.

Az áremelkedés nagymérvű növekedésének szemléltetésére ide iktatjuk néhány élelmicikk árának alakulását 1899—1905 között Szegeden a kisforgalomban, a középminőség alapulvételeivel: 1 kg burgonya ára 4 fillérről 8 fillérré (100%-kal), 1 kg szalonna 1,12 K-ról 1,49 K-ra (33%-kal), 1 kg sertészsír 1,14 K-ról 1,55 K-ra (35%-kal), 1 liter tej 15 fillérről 20 fillérré (33%-kal), 1 kg sertéshús 1,12 K-ról 1,48 K-ra (31%-kal) emelkedett. Az építőmunkások napi bére az 1899. évi főszezonban átlagosan 1,60—1,80 Ft. (= 3,20—3,60 K) volt. Az 1905. tavaszi győzelmes építőmunkássztrájk eredményeként is egységesen csak 3,80 K-ra, vagyis az 1899. évi alacsonyabb bércategória esetén 18 %-kal, a magasabb bércategóriánál pedig 5,5 %-kal emelkedett. A városi mérnöki hivatal által foglalkoztatott napszámosok munkabérét a tanács 1901. júniusára belterületen végzett közönséges munkáért napi 1,60 K-ban, 1905 hasonló időszakára, hasonló munkáért napi 1,80 K-ban állapította meg. Ez a béremelkedés 4 év alatt tehát 12%. Az építőipari munkások és a városi napszámosok munkadíjának emelkedése a századforduló utáni években jóval kisebb mérvű volt, mint az élelmiszerek árának ismertetett emelkedése. Más munkáskategóriák bérének vizsgálata is hasonló következtetésre vezetne. Ezek alapján sem kétséges, hogy a munkások reálbére Szegeden is

⁷⁴ Szegedi Napló, 1906. november 27., Famunkások Szaklapja, 1906. december 16. CsmL Egyesületi alapszabályok gyűjteménye 1901—1910.

⁷⁵ Szegedi Napló, 1906. október 2.

csökkent. A csökkenést természetesen az iparcikkek, a lakbérek stb. drágulása még inkább fokozta.⁷⁶

1905—1906-ban a korábbinál sokkal nagyobb mértékben karolta fel a szociáldemokrata párt és a szakszervezetek is a munkások politikai ismeretekkel való felruházása és a szabadoktatás ügyét. A fellendült mozgalomnak — a párt célkitűzéseit segítő — továbbnövelése, még nagyobb gazdasági és politikai eredmények elérése megkövetelte a munkások rendszeres, szervezett tanfolyamok, felolvasások segítségével történő nevelését, elméleti ismeretekkel való megismertetését. Emellett természetesen elengedhetetlen volt továbbra is a munkások elemi ismeretekkel, természettudományos ismeretekkel való felruházása is.⁷⁷ A szegedi pártvezetőség 1905 őszén már megkísérelt egy tudományos előadássorozatot szervezni. „Az előadások célja a munkásságot az egészségi, társadalomtudományi és egyéb, a munkásságot közelről érdeklő ismeretekbe bevezetni. Az előadások a társadalomtudományi társaság tagjainak szíves közreműködésével tartatnak.” Az idézet a pártvezetőségnek a városi tanácshoz intézett beadványából való, amelyben vasárnaponként délutánra a városháza közgyűlési termét az előadássorozat megtartására átengedni kérte.⁷⁸ A tervezett előadássorozatra — tartalmát, a polgári előadóknak a munkában és a mozgalomra gyakorolt hatását illetően — ugyanazok a megállapítások érvényesek, amelyeket a szakszervezeti csoportok 1905—1906. évi tudományos előadássorozatai kapcsán elmondottunk.⁷⁹ Az első előadást november 26-án szándékoztak tartani, de a városi tanács a kérést „teljesíthetőnek nem találta”, mert „...a városháza közgyűlési terme gyakori ülésezési célokra le nem köthető, másrészt mivel a terem felszerelési tárgyai nagyobb megrongálás veszélyének lehetnek kitéve, miután előreláthatólag a tervezett összejövetelek igen népesek fognak lenni.” Ebből az előadássorozatból nem lett semmi. 1906—1907 telén az előbbinél jobb és realisabb tervet készített a pártvezetőség. E szerint az előadásokat szakszervezeti helyiségekben tartják: 1906. december 30-án, illetve 1907. január 10-én a terv szerint két előadássorozat indult, az egyiket vasárnapokon, a másikat csütörtöki napokon tartották. Az egyik nyolc, a másik hét előadásból állott, aktuális munkásmozgalmi, munkásmozgalom-történeti, egyéb társadalomtudományi, valamint egészségügyi kérdéseket ölelt fel.⁸⁰ Az előadók zöme már nem polgári értelmiségi ember, hanem képzett szociáldemokrata, országos munkásmozgalmi vezető. Ezek tehát előadásaikkal sokkal jobban szolgálhatták a mozgalom ügyét, mint az előző évben tervezett polgári előadók. Az előadássorozatok középpontjában a pártmunka kérdéseinek megvilágítása, a párt gyakorlati tevékenységének megmagyarázása, ezen keresztül a munkásöntudat fejlesztése állott.

1906 karácsonyán is megtartották Szegeden az immár hagyományos Csongrád megyei pártértekezletet. A tanácskozás december 25—26-án a Hétválasztó kávéház (Fekete sas u. 11. sz.) különtermében folyt. A korábbi évekhez hasonlóan ezen az érte-

⁷⁶ A közölt adatok forrásai: A m. kir. kormány 1899. évi működéséről és az ország közállapotairól szóló jelentés és statisztikai évkönyv. Budapest, 1900. 493—494. Ugyanaz 1905. évről (Budapest, 1906.) 181—182. GAÁL ENDRE: Válogatott dokumentumok a szegedi ipari munkások szocialista szakmai szervezkedésének történetéből 1890—1900. = Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae Acta Historica Tomus XLII. 39—40. Népszava, 1905. április 13. CsmL Tan. ir. 1913—16 736. I. sz.

⁷⁷ A Magyarországi Szociáldemokrata Párt 1907. évi, XIV. pártgyűlésének jegyzőkönyve. Id. mű 50. 53.

⁷⁸ CsmL Tan. ir. 1905—13 830. I. sz. Az említett Szegedi Társadalomtudományi Társaság 1904. december 8-án tartotta alakuló közgyűlését. Célja: „a társadalmi tudományok művelése, terjesztése és népszerűsítése.”

⁷⁹ GAÁL ENDRE 1966. 33.

⁸⁰ Az előadássorozatok programját közli VDCSMMT 1868—1917. 302—303. Nem találtunk adatokat arra, hogy az előadássorozatokat valóban megtartották-e.

kezleten is vettek részt más megyékhez tartozó helységek küldöttei (pl. Kiskunfélegyházáról, Kiszomborról). A szegedi szociáldemokrata mozgalom tehát továbbra is kapcsolatban állott a megye határán túli szocialistákkal; a város tehát méltán tekinthető az ország egyik számottevő szociáldemokrata központjának. Szegedről 39, vidékről 16 helységből 37 küldött jelent meg. A megyei szervezet beszámolója — amelyet Széll Mihály terjesztett elő — a szervező munka eredményeit állította előtérbe. Kiemelte, hogy Algyón, Kiskundorozsmán, Ószentivánon, Újszentivánon, Szőregen, Deszken és Kisteleken alakultak „szervezetek”.⁸¹ Ezek azonban a Földmunkásszövetség helyi csoportjai voltak. Hogy a vezetőség valójában a szakszervezeti tagságot tekintette párttagoknak, arra az derít fényt, hogy a taglétszámot a szakszervezetekben levő igényjogosult tagok számával azonosítja. *„Igényjogos” tagok ugyanis csak a szakszervezetekben léteztek.* Ezek száma Szegeden 4158, 2951-el több, mint egy évvel korábban. A megyei pártvezetőség 1906. évi munkájának eredménye többek között az volt, hogy Szegeden 7 általános gyűlést tartott, 59 esetben vidékre előadót küldött, de a szegedi szakszervezeti csoportokban is számos esetben tartottak a vezetőség tagjai politikai témájú előadásokat. A vezetőség több nagyüzemi sztrájkot (pl. gázgyár, Back-malom) támogatót. Egyes vezetőségi tagok saját szakszervezeti csoportjukban igyekeztek elérni, hogy minden szakszervezeti tag Népszava-előfizető legyen, és fizesse a pártadót. Így volt ez pl. a nyomdászszakegyleti csoport esetében is, de amint arról Groszmann Jenő a szakegylet II. országos kongresszusán beszámolt, nem sikerült a kívánt eredményt elérni. Ezért azt javasolta, hogy kötelezővé kell tenni a pártadó fizetését minden szakegyleti tag számára. Az országos kongresszus azonban beható vita után helyesebb határozatot hozott: *„A szakszervezeti kongresszus elvárja minden öntudatos szaktársától, hogy pártadót fizessen.”*⁸²

A megyei értekezlet legfontosabb határozata az volt, hogy „a választójog érdekében az egész megye területén nagyszabású mozgalom indíttatik, amelynek folytonos ébren tartásáról a megyei pártvezetőség gondoskodik”. Az agitáció fokozása érdekében szorgalmazni kell a Népszava-előfizetést. Groszmann Jenő javaslatára kimondta az értekezlet, hogy Szegeden 2 filléres megyei pártlapot jelentet meg, de csak abban az esetben, ha 5000 háromhónapos előfizetőt sikerül gyűjteni. A tanácskozás azt is elhatározta, hogy a budapesti kizárt építőmunkások részére „minden dolgozó munkás hetenként 20 fillért fizet”.

A megyei vezetőség tagjaivá Groszmann Jenőt, Gaál Istvánt, Kluger Mórt, Baticz Gyulát, Markó Eleket, Széll Mihályt, Révész Sándort, Ábrahám Mátyást, Németh Antalt, Handzel Józsefet és Marosán Milánt választották.⁸³

A szegedi munkásság 1905—1906. évi politikai harcai azt bizonyítják, hogy az országos mozgalom részeként, a központi pártvezetőség által nyújtott fokozottabb irányítás segítségével ezekben az években a proletariátus Szegeden is elszántan harcolt a demokratikus részkövetelésekért, amelyek kivívása elősegíthette a mozgalom továbbfejlődését. Különösen 1905 volt a politikai harcok igazán nagy esztendeje a század első évtizedében. A harcok során növekedett a proletariátus politikai öntudata. A szociáldemokrata párt szervezeti befolyása — elsősorban a szakszervezeti fejlődés révén — kiszélesedett és politikai befolyása is nagymértékben megnövekedett. Utóbbit is elősegítette a szakszervezeti csoportokba tömörült munkások számának gyarapodása. A párt politikai befolyásának növekedését bizonyítja az 1905 áprilisi, a város munkásmozgalmának történetében a legelső általános politikai sztrájk is, amely olyan

⁸¹ Népszava, 1906. december 29.

⁸² VDCSMMT 1868—1917. 297—298.

⁸³ Népszava, 1906. december 29.

munkások nagy tömegét vonták be a hatósági önkényeskedések elleni harcba, akik nem voltak szervezettek, és addig távol állottak a szociáldemokrata mozgalomtól. A párt befolyása több munkásra terjedt ki annál, mint amennyi a szervezettek száma. E sztrájk bizonyította a munkásmozgalom erejének, súlyának, társadalmi jelentőségének nagymértvű megerősödését. A párt agitációs és nevelő munkája, a politikai megmozdulások sokasága, a közigazgatással, a rendőrséggel való összeütközés is erjesztő és nevelő hatású volt. Mivel pedig a párt a szakmai szabadszervezetekre támaszkodva végezte politikai tevékenységét, a szabadszervezeti csoportok Szegeden is a politikai agitáció megvalósítói, a politikai — és az e tanulmányban nem tárgyalt gazdasági — harcok szervezeti bázisai voltak. A munkásmozgalom a politikai válság idején országsherte nőtt szélességben és mélységben. 1905—1906 kiemelkedő jelentőségű időszaka az 1918 előtti munkásmozgalom történetének Szegeden is.⁸⁴

⁸⁴ Az 1905—1906. évi politikai válságot sokoldalúan, összefüggéseit feltárva mutatja be: Magyarország története 1890—1918. Főszerkesztő: HANÁK PÉTER. Budapest, 1978. 557—635.

RÖVIDÍTÉSEK FELOLDÁSA

CsmL = Csongrád megyei Levéltár

GAÁL ENDRE 1966. = GAÁL ENDRE: A szegedi ipari munkásság 1905—1906. évi szakszervezeti mozgalmának főbb kérdései. Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae Acta Historica Tomus XXIII. Szeged, 1966.

GAÁL ENDRE 1978. = GAÁL ENDRE: A szegedi szociáldemokrata pártmozgalom az 1890-es évek végétől 1904 végéig. Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae Acta Historica Tomus LX. Szeged, 1978.

I. sz. = levéltári szám.

MMTVD III. = A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai 1900—1907. Összeállította ERÉNYI TIBOR, MUCSI FERENC, S. VINCZE EDIT. Budapest, 1955.

PI Arch. = MSZMP KB Párttörténeti Intézetének Archívuma

Polgm. eln. ir. = Szeged polgármesterének elnöki iratai

sz. = szám

Tan. ir. = Szeged tanácsának iratai

VDCSMMT 1868—1917. = Válogatott dokumentumok Csongrád megye munkásmozgalmának történetéből 1868—1917. Szerkesztette, a bevezetést és a dokumentumok jegyzeteit írta GÁL ENDRE. Szeged, 1980.

DER KAMPF DER ARBEITERSCHAFT VON SZEGED
UM DIE POLITISCHEN RECHTE IN DEN JAHREN 1905—1906

Die Studie stellt die politischen Bewegungen der Arbeiter für die bürgerlich — demokratischen Freiheiten (Wahlrecht, Vereinigungs- und Versammlungsrecht) in der zweitgrössten Stadt des damaligen Ungarn auf Grund einer ziemlich reichen Sammlung von Angaben dar. Als einen Teil dieser verfolgt sie die Beziehungen Bewegungen der Sozialdemokratischen Partei Ungarns zu den Gruppen der bürgerlichen Opposition und die Veränderungen, die in diesen Beziehungen in den Jahren 1905—1906 eingetreten waren ferner die politischen Aktionen, die ausgesprochen die Interessen der Arbeiter widerspiegeln, z. B. die Aktionen gegen die Organisationen der Arbeitgeber und gegen die christlichsozialistischen Organisierungen.

In der Studie werden die Ereignisse von Szeged als Teil der politischen Krise des ganzen Landes behandelt. Die Regierungsschwierigkeiten der herrschenden Klassen haben die Verstärkung der Arbeiterbewegung des Landes herbeigeführt, und die Aktionen der Arbeiter der Industrie und der Landwirtschaft — auch die der Arbeiter in Szeged — haben gleichzeitig zur Vertiefung der politischen Krise beigetragen. Die bedeutendsten Ereignisse der örtlichen politischen Bewegungen der Arbeiter erfolgten im Jahre 1905, in diesem Jahr hat der erste allgemeine politischen im Jahre 1905, in diesem erfolgten im Jahre 1905, in diesem Jahr hat der erste allgemeine politische Massenstreik der Arbeiter von Szeged stattgefunden, der in diesem Jahr allen anderen ähnlichen Aktionen in einigen anderen Städten des Landes zeitlich vorausgegangen war. Dieser Streik ist schon deshalb von hervorragender Bedeutung, weil er mit dem Sieg der Arbeiter endete.

Von der zweiten Hälfte des Jahres 1906 wurde die Bewegung durch den gleichzeitigen Gegenangriff der Arbeitgeber und der Behörden im ganzen Land und so auch in Szeged immer mehr zur Verteidigung gezwungen. In dieser Periode gelten vorwiegend die Kämpfe zum Schutz und zur Bewahrung der Arbeiterorganisationen als bedeutend.

Den grossen Kämpfen der Arbeiter von Szeged in den Jahren 1905—1906 hat jene gewerkschaftliche Entwicklung zur Entfaltung verholfen, die 1902—1906 in der Stadt vor sich gegangen war. Infolge der eigenartigen antidemokratischen Verhältnisse von Ungarn konnte die Arbeiterpartei keine Organisationen ausbauen, die Funktionen der Organisationen der Partei haben auch in Szeged die sog. Freien Organisationen, die sich innerhalb der örtlichen gewerkschaftlichen Gruppen herausgebildet haben, übernommen. Die sozialistischen Ideen konnten vorwiegend durch diese eigenartigen Formationen zu den Arbeitern gelangen. Die örtliche Leitung der Sozialdemokratischen Partei, die sich auf die freien Organisationen stützend die politische Organisations- und Erziehungstätigkeit geleitet und bei den in der vorliegenden Studie nicht erörterten wirtschaftlichen Kämpfen geholfen hatte, hat durch ihre erfolgreiche Tätigkeit dazu beigetragen, dass die Jahre 1905—1906 in Szeged zur hervorragenden Periode der Bewegung in der Zeit vor 1918 geworden ist.